

21255

425.3311

СЕММ

С

X

ОЛЕКСАНДЕР СЕММО

СОТ. АРМІЇ УНР

СОБОРНІСТЬ

(22 • I • — 31 • VIII • 1919 р.)

НАКЛАДОМ АВТОРА

Філядельфія — 1989 р.

3311

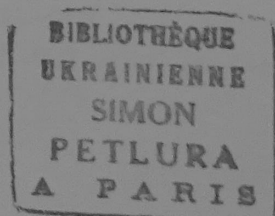
ОЛЕКСАНДЕР СЕММО
СОТ. АРМІЇ УНР

СОБОРНІСТЬ

(22 • I • — 31 • VIII • 1919р.)

НАКЛАДОМ АВТОРА
Філядельфія — 1989 р.

"Соборність!...Хто її спричинив? і хто порушив? Ці питання,от уже 70 літ після 22 січня 1919 року є темою і розмов на політичні теми і, дуже часто, писань про історичні факти. Часом навіть, мало чим спорідненні з актом "соборності" – вони дають і "прелегентам" і журналістам нагоду ретушувати події,щоб когось вибілити, очистити од бруду, а когось і оплюгавити, когось витягти на п'єдестал а когось викинути на історичний смітник

Дуже смутно є те, що таке трактування подій є призначене повчати нащадків,і учасників подій,і тих що через океани чули про ті події. А ці,нові покоління, колись будуть потрібні Україні коли хтось її "у сні окраденую збудить!"

Зразком такого "повчання" був артикул пана М.Мельника в "Суспільно-Політичному і Науковому" місячнику "Визвольний Шлях" за листопад 1986 року під титулом "Перший Листопад".

Сама подія,"Перший Листопад", є дуже високого значення і мусить мати почесне місце в новітній "Історії України".Про неї треба часто говорити і писати, повчати, бо це є свідоцтво героїзму учасників події. Але говорячи про неї з метою навчати нові покоління не слід чіпляти до неї й події, які з нею не мають нічого спільного.Не слід уживати цю подію як зачіпку до дешевої, брудної пропаганди – бо це принижує і саму подію і її значення.

Пан М. Мельник, у своєму дописі про Перший Листопад причепив до самої події

дею Соборності" і ціле відро помий на
лови тодішніх учасників "визвольної
боротьби" і "наддніпрянської" і "Галиць-
кої" України".

От тому, ми спробуємо зараз, більш об-
'єктивно насвітлити перебіг подій, бо ми
х бачили власними очима і не маємо на-
діру когось гудити або хвалити, а що най-
менше сіяти роздор між двома галузями
одного українського народу.

Тому що ідею "соборності", пан Мельник,
триписує Українським Січовим Стрільцям
1914 року - ми й почнемо нашу доповідь з
того року.

- . -

1 серпня 1914 року почалася світова
війна. Тодіж, зразу, Галицькі політичні
партії: Націонал-демократи, радикали та
соціал-демократи, створили Українську На-
ціональну Раду. Головою Ради став посол
до Австрійського парламенту К. Левиць-
кий, а заступниками: М. Павлик та М. Ган-
кевич. Вони добилися дозволу австрійсь-
кого уряду на формування Січових Стріль-
ців у серпні 1914 року. Тому що завдання
УСС-ів мало бути: провадити національно
пропагандивну роботу, Командантом УССів
був призначений Михайло Галущинський, ди-
ректор української гімназії, в Рогатині
/пізніше командантом УСС-ів став Григо
Коссак, що й був Командантом аж до кінця
австрійсько-московської війни/.

З приводу створення Легіону УСС Голова
на Рада видала відозву в якій визнача-
лося наступне:

"Ми, українці, повинні бажати, щоб ві
Росії відірвати всю Україну з Київом
Полтавою. Черніговом, Харковом, Донщиною

Кубанщиною та берегами Чорного моря. з такої великої землі утворено б напевно самостійну Українську державу зі столицею в нашім стародавнім Києві, де було б українське правительство і Український парламент, вибраний всім нашим народом. Та в кожному разі погром Росії – принесе визволення або всієї України, або бодай частини її – а це знов прискішить визволення решти України".

Думки цієї відозви були базовані на припущенні, що Австрія, з допомогою Німеччини, зразу ж поставить на ноліна Московщину. Та в тих думках, в поспіху, забуто про те що "переможна Австрія" добровільно нікому не відасть її інтегральну частину, Рутенію – Галичину.

"В кінці серпня 1914 року Головна Українська Рада переїхала до Відня. Там вона була поширена представниками: від Буковини та делегатами від Союзу Визволення України в якому перебували емігранти з великої України. Ота Загальна Українська Рада видала першу декларацію до народів світу /12 травня 1915р./ де зазначила, що метою Ради є створити Самостійну Українську Державу в Російській Україні, а особний-окремий автономний край з українських земель в границях Австрії."

Австрія, в той час, замість погромлювати Московщину – була змушена боронитися од москалів далеко в середині своєї імперії, і УСС, замість національно-пропагандивної роботи, мусіли з рузаком за плечима та гевером у руках йти в бій. Тоб то: замість розвеселювання "неньки-України" та "визволення братів українців з московських кайдан", класти своє-

життя в обороні таки Австрії, а не придуманої п.Мельником "Соборності". Та це ж уже й деклярація Загальної Української Ради 12 травня 1915 року зазначила. Таким чином ідею про "Соборність" - можливо було бачити лише в ліріці отих "Червоних Калин" та маршів "на кривавий тан" але ніяк не в "державнотворчих" головах проводу Визвольного руху, бо ще не було жодного руху, та й проводу. Ідея "Соборності" виникла значно пізніше. Пізніше ми й говорити будемо про неї. а зараз коротко розкажемо про події зв'язані з війною.

В часі війни події перебігають скоро. Он уже , наприкінці 1915 року - німці вигнали москалів майже з усього "прихильнянського краю", тобто Польщі, яка була вже 150 літ "царством польським" під "чоботом" царя московського, з цілої Литви та більшої частини Латвії, частини Білоросії. Праве крило німецького фронту будувало свої "бліндажі", та дротяні загороди на українських землях Волині. А Австрійське військо топталось в Галичині, як тоді казали "крок уперед - два назад і двадцять два на місці". УСС-ці, влиті в Австрійські корпуси, мусіли ділити долю Австрійських "жовнірів".

Під кінець 1916 року - німці побачили що вони довго цієї війни не витримають, бо перемагаючи московщину - не є в стані перемогати й Францію, котрій допомагали Англія і Америка.

16 листопада 1916 року німці - щоб купити прихильність польського населення що живе в запллі їхньої армії - проголошують створення польського королівства. Австрійці не наслідують німців і ніяких

Королівств не проголошують.

12 грудня 1916 року німці пропонують Державам Антанти: почати мирні переговори. Антанта пропозицію відкидає.

В Московщині, в "Царьському Дворі" починається тиск на Царя Миколу щоб він заключив мир з Німцями. Через те що той тиск почала Цариця Александра - /німкеня з походження/ - деякі члени царської родини, та вищі аристократи, думаючи що на Царицю впливає Григор Распутін, /персональний дорадник Цариці, якого німці могли підкупити/ убили його. Вістка про цю подію викликала заколот у царському дворі. Її затаїти уже було неможливо. Її вже і в Державній думі дебатували. Вона вислизнула в народ. А той народ??? В московщині ще од 1905 року залишилося багато охотників робити революцію.

Аматорів революції в московщині і матеріально і ідеями, підсичували московські політичні емігранти із закордону. Аматори мали прямий доступ до народу, а народ був стомлений понад двох-річною віною і він почав ворохобити.

Після того "дворцового скандалу" підготовка до революції стала вже одвертою і революція почалася 28 лютого 1917 року /ст.ст./. В Московщині, як і в Україні, в ті часи, аж до лютого 1918 року, вживано "Юліянський календар", тому всі події до 13 лютого 1918 р. треба клясувати з додатком "ст.ст.", це особливо, треба мати на увазі, читаючи різні мемуари та історичний матеріал, щоб не збитися на манівці.

Перед тим, як ми почнемо говорити про те - як в Україні почалася "національна

Револуція" – ми вважаємо потрібним познайомити читача з "тодішньою Україною".

В тодішній Україні – слово У К Р А І – Н А можна було вживати, але дуже обережно. Ще обережніше треба було поводитись зі словом УКРАЇНЕЦЬ, бо це слово у москалів було кріпко пов'язане з назвою "мазепинець", а Мазепинство вже понад 200 років не давало москалям спати.

Мазепинства москалі боялися, а тому і все, що з ним пов'язане, було під суворим наглядом "недрімаючого ока охоранки" /політичної служби безпеки/.

Всі адміністративні установи, од найвищої до найнижчої, були московські. Натурально, низчі урядовці, що служили в тих установах, були з місцевого населення, але були зобов'язані, службово, вживати лише московську мову і говорити нею навіть до селян, що в потребі приходили до тих установ, хоч ті селяни і не розуміли московської мови. Невиконання цього припису загрожувало звільненням од служби, і то без надії дістати службу в іншій установі.

Українських шкіл в Україні не було ні початкових, ні середніх, ні вищих. Українська мова в школах була заборонена, тому селяни^н, не дуже охоче, посилав своїх дітей до московської школи.

Населення в Наддніпрянській Україні було понад 40 мільйонів але, по тодішній московській статистиці, жодного українця в ній не було, всі були "руськіє" як і в московщині. На правду ж – "рус-кіх" /москалів/ в Україні було коло трьох мільйонів. В це число входили, адміністратори "губерній" та повітів, вищі, та середньої ранги урядовці в гу-

берніях та повітах, власники та адміністратори більших промислових закладів та "руськіє" що жили в губерніяльних та повітових містах тільки тому що для них Україна була "южний край Росії". В числі отих "руських" було і з пару десятків тисяч московських дворян, котрі володіли більше як третиною всієї хлібородної землі в Україні. Оці московські дворяни /поміщики/ - мали свої маєтки в Україні Московської цариці Катерини. Вона дарувала українську землю своїм фаворитам, часом навіть з вільними українцями, що на ній жили, закріплюючи їх у рабство новому панові.

Оті "поміщики", згодом стали фундаментом, на якому була побудована влада Москалів над Україною.

Лише дві третини всієї орної землі в Україні припадало на 30 мільйонів сільського населення... Чи здивує когось як ми скажемо що на родину в п'ять шість душ припадало п'ять десятин землі? Чи здивує когось, як ми скажемо, що український селянин був змушений брати на себе "добровільну панщину", щоб заробити у "пана" кілька рублів на чобітки для дітей?... Досить про!

Оті 30 з лишнім мільйонів селян говорили українською мовою, чистою од "москалізмів" та "полонізмів" /чого не можна сказати про українське місто/. Мова українського села була споконвічною. Село зберігало цю мову, спротивляючись намаганням москалів її викоринити, вже понад триста літ, воно зберігало ту мову для майбутньої України!!!

- " -

Коли почалася війна 1914 року Моска-

лі забрали з України коло двох мільйонів українців. В бігові війни москалі мали великі втрати війська, тому вони й далі "мобілізували" та кликали досрочні річники молоді до війська віком од 18 років. В цей спосіб вони витягли з України майже три з половиною мільйони чоловіків у віці од 18 до 43 літ. Це був якраз той елемент, який був здатний господарювати вдома, а в часі потреби й воювати та робити революції.

В українських селах того здатного матеріялу лишилося дуже мало, бо там лишилися тільки жінки та діти, та діди, на долю яких припала опіка над господарством та й онуками, яких їм залишили покликані до війська сини.

— " —

В 1917 році, коли вибухла московська революція, /та починалася й українська/, в московському війську ще залишилося дещо понад півтора мільйони вояків-українців. Хтось, у ті часи, назвав їх "українськими вояками", але направду вони не були українськими вояками, вони були українського походження, але, з мусу, вони були московськими вояками. Жодних українських формацій у московському війську не було дозволено. Та під час війни ніхто за ними і не питав. По революції — Українські військові з'їзди — домагалися виділювання з московського війська вояків-українців, не лише для формування українських полків, а й формування цілих корпусів. Та то були безнадійні домагання, бо Москва дозволу не давала. Та, як би те виділення й було дозволено, то командувалиб українськими військовими формаціями, зновуж таки, москалі. Висчий

командний персонал, що 30 - 40 тит служив "вірою і правдою" московському престолові - не можна булоб, за два тижні, перекувати на українських національних командирів.

В той час московський фронт простягався од Балтійського до Чорного моря. Той фронт уже проходив через західні терени Білорусії та України. Там стояло 5 мільйонів московського війська, додатком до них була резерва, коло 2-х мільйонів вояків, розташована на теренах України, Білорусії та Латвії, 150 кілометрів в глиб од фронту, а поза східними і північними кордонами України було 130 мільйонів голодних москалів які чекали нагоди посунути в Україну по хліб.

От у таких умовах мусіла початись, та і розвиватися, українська революція.

-"-

Московська Революція небогато де-чого змінила: Тимчасовий уряд ще тримав міцно в руках управління імперією, а в тім і Україною. Московське військо, де б воно не було: на фронті, в московщині, в Україні - ще не тікало додому, ще виконувало накази командирів і розпорядження Уряду. Та й ті "три мільйони москалів в Україні" - слухали наказів тільки Тимчасового московського уряду, та були готові саботувати, ще тільки зародки української національної революції та накази Центральної Ради. Ота трьохмільйонна московська меншість в Україні була "троянським конем" у серці України, що нам і покаже дальший розвиток подій.

Передумовою успіху Національної революції було - "обезкровлення" отієї "меншості". Це можна було перевести тільки

гострими мірами, а "гострих мір", стиснена в кліщах московського війська, Україна не могла вживати, бо вона не мала ні легального стану, ні опори од якої можна булоб починати рішучу акцію. Центральна Рада, що взяла на себе керівну функцію в українській революції, в своїх рядах, мала лише членів різних існуючих і неіснуючих політичних партій, та серед них жадної людини, котра б бачила з чого та з чим вона починає, та мала б досити сили і хисту, щоб довести "революцію" до бажаної мети.

В Європі політична ситуація виглядала приблизно так: у Франції соціалістична партія, що була під керівництвом Жана Жореса, поки його вбили за тиждень перед початком війни, змінила курс на 180 градусів і пішла "в ногу" з патріотичними партіями. В Німеччині соціалісти заявили "ми є соціалісти його величності кайзера Вільгельма".

В українському селі, та й по менших містах, жадних соціалістів або демократів не було. Московські пани-соціалісти та демократи політичну агітацію серед населення в Україні звалили на плечі своїх українських поплентачів, а ці останні боялися йти в село з політичною пропагандою "бо там є урядник з нагайкою, як він тебе спіймає то в Сибір підеш!" Та ще, поки урядник тебе піймає - самі селяни тебе можуть побити й вигнати з села.

Українське село не любило політичних, а невеличке місто - боялось. Соціалісти та демократи губерніяльних та більших міст - або були ідеологічно пов'язані з московськими партіями, або, просто ма-

ли партійні білети московських політичних партій. Якраз оті, "вже українські" соціялісти-революціонери та соціяльні-демократи вибилися не лише на чоло Центральної Ради, але й стали на чолі уряду. Такий стан річей привів до того що ми ніяк не могли домовитися до чогось з Тимчасовим урядом Московщини, а пізніше й до того - що ми не змогли досягнути довіря Антанти, без якого успіх нашої боротьби за визволення став сумнівним.

Всіх "соціал-демократів", не лише Антанта, але й московський /тимчасовий/ уряд, уважали "більшовиками", післанцями Леніна, контакт з якими трактовано як контакт із заразливою хворобою.

Тому не диво, що наші післанці до московського Тимчасового уряду, на чолі якого стояв Князь Львов, у Петрограді по два тижні оббивали пороги та не могли достукатись до Князя.

Наш торг з москалями, хоч би лише, за "Автономію" - не став ліпшим і тоді коли, замість Князя Львова, головою Тимчасового уряду став Олександр Керенський, соціяліст-революціонер, але фігуруючий під маркою "трудовік", по професії "адвокат" /в Державній думі - після Пурішкевича - найбільший "крикун"/. Він вів торг з нами "на проволоку". "Юрист" він знав, що Тимчасовий уряд - концесій такого масштабу як "автономія" - не сме комусь уділювати. "Розчленування" Імперії - можуть виконати лише Установчі Збори. А в Установчих зборах "Імперія" буде репрезентована щонайменше 80 відсотками загартованих московських "імперіялістів", отже: шанси Центральної Ради

зсунуться до нуля.

Центральна Рада грошей не мала, своїх українських друкувати ще не могла, а московські в банках, були під контролею московського уряду, тобто, Керенського. Сам Керенський не був дуже щедрий. субсидій які він давав Центральній Раді ледві вистарчало на платню для наємних працівників у канцеляріях. Оті мізерні субсидії, що Керенський давав були об'їдки з корита Керенського, на боках якого були два девіза: "Свобода, равенство, братство" /позичений у французів/ на одному боці - а на другому московський "Наша матушка Москва - всім свету голова". Ті що просили у москалів орієнтувались на перший, а ті що давали сліпо йшли за другим.

-"-

Центральна Рада просила у москалів, з надією що москалі, з почуття елементарної справедливості віддадуть їй Україну? Можливо! Тільки тоді треба припустити, що чільні чинники Центральної Ради були наївні як восьмилітні діти. Але можна припустити ще й дещо інше. А саме що ті чинники своєю показною наївністю маскували їхні потаємні плани щодо майбутньої України... Цього тепер дослідити не можна. Але з поведінки, принаймні, Уряду Центральної Ради, головою якого був Володимир Винниченко, можна побачити, що там с якийсь політичний абсурд. Коли в травні 1917 року в Києві зібрався "перший військовий з'їзд" Винниченко зголосився й на той з'їзд. Його зв'язок з війском був лише в тому, що він був "солдат-дезертир з політичних побуджень /соціал-демократ/", так було

записано в аналах московської Охранки. Це значило, що й на репутації "Українського Військового Комітету", створеного Військовим З'їздом, буде "темна пляма". А в діяльності Комітету буде "негласний контроль" Винниченка.

Всяка революція в світі починається з того, що ініціатори починають "блискавичну" агітацію серед народу і війська, і то разом "національну" і політичну. Піднявши настрої народу до кипіння - опановують ті настрої і, через усі перешкоди - ведуть народ до мети.

А в нашому випадку - ініціатори рішили що "національна агітація" зовсім не потрібна бо "село говорить українською мовою - значить воно є національно свідоме". Помилкою було покладатися на національну свідомість "села", бо вона була, вже понад двісті літ, приспана, та у сні переплутана з різними матеріальними турботами.

Треба пам'ятати що найбільше придатна частина "села", була в московському війську, тому ще не відомо в якому вигляді буде та "свідомість", яку принесе до "села" роз'агітований москалями "селянин" коли він вернеться додому.

Цього не ураховувала Центральна Рада, шкодувати вона буде лише в кінці грудня та в початку січня 1918 року, але тоді - буде вже запізно.

Дивним було і ставлення Центральної ради до питання про створення Українського війська. Вже перший з'їзд українських вояків у травні 1917 року ухвалив постанову про початок організації війська, тодіж почалося й формування Богданівського, а згодом і Полуботківського,

полків. Коли Богданівський полк мав уже
же 3 тисячі багнетів – була думка пос-
лати його на фронт як "український полк".
Але, Начальник київської військової округи,
полковник Оберучев рішив ужити той
полк для поповнення московських піхот-
них полків на фронті. Що й було зробле-
но. Вже на першій од Київської станції –
полк було розділено на маршові роти і
розіслано в московські полки.

Центральна Рада не протестувала. Вона
лише випросила у Оберучева пару сотень
воjakів ніби для своєї оборони.

Довідавшись про цю подію Полуботків-
ський полк збунтувався, та його москов-
ські "кірасіри" роззброїли та інтерну-
вали десь у кошарах за Дніпром.

І тут, Центральна Рада не протестувала.

Коли вістка про ці події прийшла на
фронт – запал багатьох українських воя-
ків охолов, – вони стали байдужими.

– " –

25 жовтня 1917 року, коли Делегати з
"цілої Імперії" зібралися в Петрограді
на "Установчі Збори", Ленін розігнав їх
багнетами солдатів і матросів і оголосив
владу "солдатських і робочих депутатів".

20 листопада Центральна Рада оголоси-
ла III універсал, де була проклямована
"Українська Народня Республіка". Але чо-
мусь зазначено: "не відділяючись від
Росії".

Тому що це твориться вже майже місяць
після того як Росія стала "совєтською"
/більшовицькою/ – виникає питання: "чому
не відділяючись"?

В кожному випадку заява "не відділяю-
чись" від, уже більшовицької, Москвіщини
– була негативною для нашої репутації

в краю, а ще більше закордоном.

На фронті, в цей час, московські агітатори день і ніч штурмували українського вояка пропагандою про "поміщицьку земельку" та гаслами "бий буржуїв - спасай Росію!" і, до цієї пропаганди вояки-українці прислухалися вже більш уважно чим до універсалів Центральної Ради.

В Києві, в міжчасі, Симон Петлюра, Голова Генерального Військового Комітету, працював далі над формуванням українського війська. До кістяка Богданівського полку надходили нові й нові вояки. Скоро вже треба буде розгорнути Богданівський полк у Запоріжський кіш.

12 листопада Петлюра видав наказ роззброювати москалів що залишилися од залоги Оберучева та тих, що дезертуючи з фронту додому, йшли через Київ.

Наказ Петлюри виконували "запоріжці".

Коновалець збирає полонених москалями галичан і творить з них сотні "Січових Стрільців", почав формуватися "Студентський Курінь" під командою Сотника Омеляченка. Під кінець листопада той курінь має вже коло чотирьохсот "добровольців-студентів" і його, поруч з Запоріжцями та "Січовими стрільцями" вживають для подавлення більшовицьких повстань котрі спорадично вибухають у Києві.

15 грудня більшовики перестали воювати, а 22 грудня почали договорюватися про мир. Це саме зробила і Центральна Рада. Німці, через те що їм був потрібний український хліб, рішили підписувати мирний договір з Україною і з Росією, бо інакше вони хліба не дістануть.

Але більшовики - вже 17 грудня посла-

ли до Центральної Ради "ультиматум" з вимогою виконувати московські накази.

Коли Центральна Рада відповіла відмовою – Ленін послав через кордони України армію Антонова-Овсієнка, частиною якої була "група Муравйова" що йшла на Київ через Бахмач.

Антагонізм між Винниченком і Петлюрою загострився так що Петлюра мусів відмовитися од співпраці з Центральною Радою. Він зайнявся доформовуванням "Гайдамацького коша Слобідської України". У січні він уже був на Лівобережжі. Мав сутички з авангардами більшовиків, та тому що ті авангарди були більші ніж ціле українське військо мусів поволі відходити ближче до Київа.

Січень 1918 року. На шляху з Полтави до Київа великий бій коло Яготина, в бою бере уділ Богданівський полк, а з ним дві сотні "Січових Стрільців" та якась Юнацька школа. На шляху Бахмач – Київ – цілоденний бій коло Крут. А в самому Київі повстання збільшовичених робітників котрі займають "Арсенал". Становище Центральної Ради і Уряду УНР є під загрозою знищення. Щоб рятувати Центральну Раду і М и р України з Німцями – треба всі рештки війська перекинути на правий берег Дніпра. Уже самий перехід – треба було переводити з боєм, та зразу по переході, "штурмувати Арсенал".

"Арсенал" був очищений од "бунтівників", але "армія Муравйова" обстрілювала вже Київ тяжкими гарматами зза Дніпра. Центральна Рада і Уряд були вивезені з Київа. Бій за Київ тривав до 9 лютого /ст.ст./, коли військо мусіло залишити Київ відступаючи в напрямі на Ко-

ростень. Це було напередодні підписання миру з Німцями /23 лютого н.ст./.

— " —

Німці охоче пристали на мир з Україною тому що їм був потрібний український хліб. Як би вони підписували його з одною московською державою — вони були б не певні що той хліб вони дістануть. Сама-голодна Москва не випустила б українського хліба зі своїх рук. А так німцям залишається лише забезпечити той хліб у своїх руках. Для того німецьке військо, піде як арієрґард українського, аж до кордонів України з Московщиною.

В березні: Запоріжський кіш уже приєднав до себе чимало молоді, вже "гайдамацький кіш" з'єднано з "запоріжським" і вояки йдуть вперед. Взято Чернігів, Київ, далі: Ромодан, Полтаву, Харків. Стали на границі з "Областю Войска Донського". В іншому напрямку кінний полк "Костя Гордієнка", під командою полковника Петрова увійшов аж у Крим.

Ми вигнали з України "москалів-більшовиків" та нажалі не вигнали москалів-поміщиків, та інших "старожілов", і вони, за який місяць часу — нароблять нам біди.

Центральна Рада знову в Києві. Плянує весною розпочати поділ поміщицької землі. Чи думає вона про те, чи той поділ буде закінчений до пори коли буде треба вже сіяти ярину? Чи знає Центральна Рада проте в якому стані є оті поміщицькі маєтки на лівобережній Україні? Там же, уже майже три місяці були москалі з їхнім "грабь награбленное"! З цього користували і деякі, збаламучені більшовицькими агітаторами українські вояки, що

в кінці грудня та початку січня вернулися з фронту. Поміщицькі маєтки дійсно були трохи пошкоджені, — селяни розтягли дещо з живого і мертвого інвентаря.

Якраз оцю нагоду — "москалі-поміщики" та їхні прибічники — рішили використати щоб почати велику гру. Вони, в початку квітня десь у лісі на Полтавщині, та ще й уночі, зібрали з'їзд "ХЛІБОРОБІВ" і на тому з'їзді ухвалили розпочати в Україні ще одну революцію:

"Вони підуть до Німців, доведуть Німцям що при такому стані річей який в ці часи є в Україні — багато хліба в серпні — вони не дістануть! Інакше було б — як би в Україні був с т а р и й порядок, тоб то "сильний її управитель". Для цього вони мають і хорошого кандидата. Ним є бувший командір корпусу московської армії, генерал од кавалерії, Скоропадський. Він сам є старого українського, навіть "гетьманського", роду та великий "землевласник" в Україні. От треба тільки усунути Центральну Раду з її урядом та наставити Скоропадського Гетьманом, він скоро наведе тут порядок і тоді "хліб на кінець серпня є забезпечений!"

В кінці квітня Німці арештували Центральну Раду і 29 квітня Скоропадський став Гетьманом України, а панами в ній — московські "дворяни" — поміщики.

В той час Центральну Раду охороняв ^{фрон} "Курінь Січових Стрільців" під командою Є. Коновальця /а може тільки "Стрілецької Ради", бо в писаннях полковника Коновальця про ті часи вживається назва "Стрілецька Рада", більше ніж вираз "Я" /той Курінь не міг оборонити Центральну Ра-

ду, а з нею і УНР, бо Гетьман, зразу після своєї "коронації", впровадив термін: "Держава".

Скоро після того як німецьке військо і "Запоріжський Корпус" стали на кордонах з московщиною, та "Областю Войска Донского" – "Головний Штаб", організований Гетьманом у Києві, рішив реформувати українське військо і зняв з команди вищих його командирів, та послав на їх місце "московських" генералів та полковників. Військо робило "пасивний" спротив, тоді йому припинено постачання фуража для коней, а пізніше й провіанту. Кінний полк Костя Гордієнка /під новою командою/ почав розсипатися.

В самому Києві "Курінь Січових Стрільців" виріс уже до стану "Полку". В його лави ставали вже, не лише полонені з Галицького війська, а й Наддніпрянці. Та тут Гетьман рішив, що озброєних Січових Стрільців тримати в Києві є небезпечно. Як небезпечно тримати їх озброєними і в іншому місці. Тому Січові Стрільці були обеззброєні, але залишені стояти в кошарах якогось полка в Києві. А сам полковник Коновалець почав часто відвідувати Гетьмана.

Аж коротко перед загальним "повстанням" проти Гетьмана – "Січовим стрільцям" було дозволено озброїтись але їхню стоянку перенесено до Білої Церкви.

Це вже був початок вересня 1918 р. Курінь "Січових Стрільців" став "Законом Січових Стрільців". "Стрільці" прирікали вірність Гетьманові, але вони бачили, що в гетьманському уряді є більше "московів – монархістів" ніж українців, позатим бачили, що виробляє Гетьман з укра-

їнським населенням. Їм це не подобалось, тому вони нав'язали стосунок з Українським Національним Союзом, який, як відомо, мріяв про повстання проти Гетьмана.

Отут слова самого полковника Коновальця про стан Гетьманської Держави, які можуть служити "прелюдією" до її "Лбединної пісні":

"...Внутрішньо-адміністративний режим у цей час доходив до шпиль безглузлого соціального терору проти селянства і робітництва та національного - проти живіших проявів стихійного - національного руху..."

"...Такі відносини вказували ясно що ось-ось вся влада перейде в руки правих російських кол..."

"...Переговори Українського національного союзу з Гетьманом скінчилися для українців неуспіхом. Серед народніх мас почало кипіти, невдоволення селянства й робітництва переходило в завзяте обурення та бажання помсти..."

"...Стало ясно що на Вкраїні прийде до завірюхи, коли гетьман остаточно втратить свою опору в німцях. Не могло бути сумніву, що при розвалі німецького фронту в наслідок революції, яка вибухла тоді в Центральних Державах, негайно почнеться наступ на Вкраїну московських більшовиків. Так само цілком очевидно було що гетьман не зможе дати більшовикам відпору..."

"...Січові Стрільці рахувалися з безсумнівним фактом, який стверджував віч-віч з кожною дниною виразніше - "карательніє отряди" скомпромітували серед широких народніх мас ідею українського

національного визволення настільки, що
ті маси швидко будуть готові пійти за
кожною силою, яка йтиме під гаслом бо-
ротьби проти України..."

Всі оці цитати взяті з брошури Євгена Коновальця "Причинки до історії української революції". Вони відносяться до часу що обіймає кінець жовтня і початок листопада 1918 року. Так само цитати з твору полковника Коновальця будуть виділені і в дальшій оповіданні про події зв'язані з "Соборністю".

"...Перші вістки про переворот у Галичині, передані до Києва телефоном, прийшли майже одночасно з першим повідомленням Січових Стрільців про прийняття рішення Українським Національним Союзом підняти повстання проти Гетьмана Скоропадського. Взагалі ж, ми не мали ніяких докладних вісток про становище в Галичині..."

Ми підкреслюємо деякі пасажі зі свідчень про події, тому, що скоро ми спіткаємось з розходженням хронології подій поданою полковником Коновальцем і "фантазією" пана Мельника в "місячнику" "Визвольний Шлях".

Рішення українського національного союзу про повстання проти Гетьмана прийнято 1 - 2 листопада, а саме повстання почалося аж після оголошення маніфеста про з'єднання з московщиною, тобто після 15 листопада.

Трохи дивно, що полковник Коновалець все ще ходив до Гетьмана з наміром уговорити Гетьмана, щоб він відкликав той "маніфест", тоді, мов, "і Січові Стрільці" будуть тобі вірні!" І лише коли Гетман відмовився - тоді Стрільці повста-

ли проти нього.

— " —

В Галичині, тоді ще частині "Австрійської Держави" — бажання і надії першої Української Національної Ради, створеної на початку війни 1914 року, "визволити Україну з московських кайдан" — по волі пригасали вже в 1916 році, а в 17-му і зовсім згасли, бо Україна вже почала визволятися власними силами. Трудне і болюче було те починання, але весною 1918 року Україна вже стала "незалежною" Українською Народною Республікою.

Галицьким політичним провідникам лишилося тепер тільки одно бажання та надія висловлені в декларації Загальної Української Ради, зібраної у Відні 12 травня 1915 року: "створити окремий автономний край з українських земель в границях Австрії". Оці "надії" та "бажання" наблизились до здійснення лише 16-го жовтня 1918 року, коли Австрія захиталася на своїх устоях, та цісар Карло оголосив маніфест про перебудову монархії на союзну державу, коли кожен нарід мав право створити свою власну державну одиницю.

Отут почнеться наша суперечка з паном Мельником і ми почнемо цитувати уривки з його статті "Перший Листопад", опублікованої в "Суспільно-політичному і Науково-літературному місячнику Визвольний Шлях" /Кн. 11, листопад 1986./.

Пан Мельник пише:

"Листопадовий Зрив, хоч відносився тільки до Східної Галичини, не був актом обласним. За своїм політичним значенням та думками його творців, це була подія всеукраїнська бо він і зв'язані з

ним події проходили під аспектом соборності та злуки всіх українських земель в одну національну державну цілість"...

Як далі видно буде той "аспект" обмежувався Східньою Галичиною, про "соборність якої, в той час, "творці листопадового зриву", дбали.

"...Безпосереднім поштовхом до листопадових подій був цісарський маніфест з 16-го жовтня 1918 року..."

На нашу думку, той маніфест був "безпосереднім поштовхом" до пожвавлення акції "творців" стосовно до змісту маніфеста, бо:

"...Вже два дні пізніше /18-го жовтня/ у Львові оформилася Українська Конституанта, яка складалася з усіх послів та представників політичних партій у проводі єпископату Греко - Католицької Церкви з митрополитом Андрієм Шептицьким на чолі."

"Ще перед розпочаттям нарад наспіла телеграма від архикнязя Вільгельма з Чернівців до д-ра Костя Левицького, в якій він закликав Українську Національну Раду проголосити самостійне королівство у вірності династії та скиптрові цісаря Карла, впевняючи, що ця вірність буде нагороджена..."

"...В тому ж дусі була постанова Української Конституанти, що оформилася як Українська Національна Рада під проводом Євгена Петрушевича. Ось її слова:"

"Ціла українська етнографічна область в Австро-Угорщині, докладно Східня Галичина з граничною лінією ріки Сян включно з Лемківщиною, північна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець, Серет, як також смуга північно - східньої

Мадярщини творять суцільну українську територію."

"Ця українська національна територія уконституовується в українську Державу і будуть пороблені заходи для проведення ухвал у дійсність".

"Більшість представників, людей австрійської орієнтації, заявилися за співпрацею з віденським урядом та за творення української держави в рямках австрійської федерації, і тому зараз після закінчення нарад відповідальні політики з президентом Євгеном Петрушевичем виїхали до Відня на переговори..."

Як до цього часу видно: ніхто не мав у голові думки про "соборність" зі східною Україною.

Твердження пана Мельника, що "питання про об'єднання мало бути предметом нарад Української Конституанти дня 18-го жовтня 1918 р. та що до цього не дійшло, бо політичне положення Держави над Дніпром погіршилося" - зовсім не має сенсу, бо сам він перед хвилиною писав що того дня - "відповідальні політики, з президентом Євгеном Петрушевичем, поїхали до Відня на розмову з цісарем Карлом про створення Галицького королівства."

Та можливо, "питання про об'єднання з Наддніпрянською Україною" було, вже 18-го жовтня, на думці у деяких Галицьких політиків, але тоді виникає питання: з ким те об'єднання мусіло статися? 18 жовтня Україна над Дніпром була під булавою московського генерала од кавалерії Скоропадського і управляли нею московські пани-поміщики, які мордували український народ з благословенням од "Гетьмана Скоропадського". Гетьман, після 15 лис-

топада, хоч уже не тримав булаву в руках а лише тримався руками за неї, не "капіталював" аж до 13 грудня, бо за ту булаву билися з українськими повстанцями "московські офіцери" під командою князя Долгорукова і генерала Кіріпчова.

- " -

Переговори з цісарем Карлом, до якого поїхала делегація Української Національної Ради на чолі з "Президентом" Петрушевичем – не привели до бажаного результату і вона повернула назад до Львова і там ухвалила, "Коли Карло не поспішить дати остаточну відповідь", скликати 3 листопада у Львові повну Українську Національну Раду, щоб вирішити "що маємо робити далі?".

В міжчасі, Поляки в Кракові не чекали листопада і рішили що Галичина є їхня домінія і вже 27 жовтня в Кракові зформували "ліквідаційну комісію" яка 1 листопада поїде до Львова переймати Галичину од цісарського намістника..

Вістка про це дійшла до Львова у вечорі 31 жовтня і вона, оця вістка, стала "Безпосереднім поштовхом" до "Листопадового Зриву"

Листопадовий Зрив зроблений не з наказу Національної Ради, ні д-ра Петрушевича. Він стався з ініціятиви групки "патріотів" що були коло сотника Вітовського, яка блискавично, зібрала коло півтори тисячі вояків і з ними, за 5 годин часу опанувала ситуацію.

"Дня 1-го листопада 1918 року проголошено "Західню Українську Народню Республіку" самостійною державою на українських землях бувшої Австро-Угорської монархії..."

Таким чином "Листопадовий Зрив" спричинився до народження "Західньої Української Народньої Республіки".

Там у пана Мельника, після повчання "як треба робити визвольну революцію" є один уступ, який нам здався важливим.

От ми й приведемо його, щоб пізніше не забути:

"Ця ідея була у творців Листопадового Зриву і її прийняли всі, без огляду на партійну приналежність. Не було тоді жодних дискусій про автономію чи федерацію, не було жодних соціальних застережень відносно державного устрою".

Тут ми мусимо звернути увагу на одну обставину, а саме: "ідея Листопадового Зриву" була у його творців, тобто сотника Вітовського, підхорунжого Палієва та сорока старшин що одважились на геройський чин. Але в переведенню тієї ідеї в життя брали уділ лише "півтори тисячі лицарів" і в них не було часу розважати над "автономіями" та "соціальними застереженнями". Отих "всі без огляду" пан Мельник, нерозважно, зробив "лицарями великої події, Листопадового Зриву".

Оті що "без огляду приймали" – пізніше, "соціальними застереженнями", загнали "Соборність" у куток, та ще й зтворили найдивовижнішу "автономію". Та про це буде мова трохи пізніше.

– " –

1-го Листопада проголошено Західню Українську Народню Республіку. З нагоди, при тім створено і її Уряд, бо якраз про Уряд пише пан Мельник:

"Політичною програмою Уряду Західньої Української Народньої Республіки – було довести до об'єднання ^з Українською Народ-

ньою Республікою над Дніпром".

Чи Уряд Західньої Народньої Республіки не знав що Українська народня Республіка перестала існувати вже в кінці квітня? Що там урядує, наставлений московськими дворянами, Гетьман, та що його урядування побудоване на засадах зосім не подібних до "народньо-республіканських"?..

Далі пан Мельник пише:

"Коли 9 листопада /!/ 1918 р. відбувалося записяження першого державного уряду ЗУНР, Українська Національна Рада, як найвища влада всіх українських земель бувшої австро-угорської монархії, доручила Державному Секретаріатові поробити потрібні заходи для об'єднання всіх українських земель в одну державу."

"Події розвивалися дуже скоро і час працював у користь ворогів. Вже 21 листопада 1918 р. українське військо опустило Львів, столицю Галицької Держави".

"Того самого дня виїхала делегація ЗУНР на велику Україну..."

Як-що делегація ЗУНР виїхала до Київа лише 21 листопада то тут виникне велика розбіжність тверджень п. Мельника з фактами поданими полковником Коновальцем у "Причинках до історії Української революції" /ст. 12-13/ де Полк. Коновалець говорить про подію, яка трапилась коротко після 7 листопада.

"...Збентежений заявою, що знову вносила плутанину, я вийшов від Гетьмана та тут же на сходах, стрінув др. Осипа Назарука й інж. Степана Шухевича, які приїхали зі Львова від Української Національної Ради просити у Гетьмана допомоги проти поляків. Др. Назарук, з питомим йо-

му патосом, почав мені розказувати про страхіття, які діються у Львові та про необхідність негайної допомоги Галичині. Я завернув з дороги і разом з др. Назаруком та інж.Шухевичем, які представили себе делегатами Української Національної Ради, у друге пішов до Гетьмана. Др. Назарук домагався від Гетьмана видання наказу про висилку "Окремого Загону Січових Стрільців" на галицький фронт. Гетьман на це відповів, що з політичних мотивів він не може цього зробити з огляду на Польщу, з якою українська держава не хоче конфлікту..."

Там, ще далі, полковник Коновалець пише про те що Гетьман пропонував галицьким делегатам "допомогу грішми та військовим матеріалом, а вони й далі настоювали на посиленні Січових Стрільців до Галичини. Тоді Гетьман покликав на нараду Військового міністра Рагозу, віце-міністра Закордонних справ Палтова, та в додатку і одного українця, міністра праці Славінського. На тій нараді москаль Палтов висловився проти будь якої допомоги Галичині у війні проти Польщі. Тоді др. Назарук та інж.Шухевич, разом з полковником Коновальцем пішли прямо до Національного Союзу, де зустріли Винниченка.

Полковник Коновалець був безпосереднім учасником подій того часу. В деяких з них він був центральною фігурою. Все що він писав у "Причинках до історії Української Революції", хоч часом і некорисне для нього особисто та для Стрілецької Ради він передавав "так як воно було", або "так як він бачив", отже його свідченням невірити не можна.

Зі свідчення полковника Коновальця видно що делегація Національної Ради була вислана до Києва не 21 листопада а,приблизно 9 - 10 листопада, не до УНР над Дніпром - а до Гетьмана і не для розмови про об'єднання /"соборність"/, а для втягнення "держави над Дніпром" у війну з поляками.

- " -

Др. Назарук, після безрезультатної розмови з Гетьманом, не повернув до Галичини, а пішов з Коновальцем до Українського Національного Союзу...Може якраз Др.Назарук і був тою делегацією до "ще неіснуючої Української Народньої Республіки над Дніпром".Легально,УНР могла себе афішувати лише після того як гетьманська влада перестане сидіти в Києві. А до того,ота нелегальна УНР мала лише повстанців що воювали,і не знала чим скінчиться те повстання: "чи по слідах тих повстанців не прийдуть у Київ московські більшовики"?

Чи знала про це Українська Національна Рада у Галичині? Читаючи справоздання п.Мельника можна прийти до висновку, що якраз про це,Рада не знала, як і багато,багато чого більше!

- " -

"21 листопада 1918 р. військо ЗУНР мусіло здати Львів полякам."Військові бракувало штабових офіцерів, зброї та військового виряду..." Оце є той пункт який змусив Національну Раду шукати виходу з дуже прикрої ситуації і вона хоче вийти з неї вхопившись за паліатив: "вона поставить на карту ефемерну самотійність Галицької Держави", піде на злуку з"незовсім самотійною"Україною над Дніпром,

дістане од неї все що є конче потрібне зараз, а потім побачимо: і що треба робити далі!"

Приймаючи постанову про злуку з Україною над Дніпром – Національна Рада Галицької України не орієнтувалась на "віковічне стремління до об'єднання"/бо це заперечує попередня поїздка до цісаря Карла на торг про Галицьке Королівство/ – а на нагальну потребу помочі військові ЗУНР у боротьбі проти поляків.

– " –

Правда! Пан Мельник мав рацію: думка про "соборність" прийшла з Галичини. Але в Галичині вона була вимушена обставинами: Національна Рада бачила що своїми силами вона не може справитись з поляками. Та тут є делікатне питання: чи Національна Рада враховувала ту обставину що Наддніпрянська Україна в той час була у війні зі своїм внутрішнім ворогом – московською меншиною під командою Гетьмана Скоропадського, та на додатку очікувала більшовицької орди зі сходу, що чекала лише відходу німців з України щоб посунути в Україну. Справжнього війська "Україна над Дніпром" мала лише: Загін "Січових Стрільців" в околицях Києва та "Запоріжський Корпус", що стояв на сході коло кордону "війська Донського". Решта війська були "повстанці", які прийшли помагати "повалити Гетьмана", серед яких було майже половина роз'агітованої більшовиками на фронті "черні". Такого війська навіть тримати близько коло себе було небезпечно, не те-що посилати в Галичину на війну з поляками. Штабових Офіцерів, тоб-то старшин у вищих рангах українське військо, навіть у 1917 році не

мало. Наше військо виховувало своїх полковників. Гроші та військовий виряд? таж іще Гетьман, у першій половині листопада, пропонував Д-рові Назарукові таку поміч, та чомусь др Назарук її не схотів.

Та, чи це було до 22 січня 1919 р. чи після - "Наддніпрянина" посилала в Галичину велику силу різного майна: зброї, сукна, саперного і санітарного майна на допомогу військові. "Досить зазначити... як пише полковник Коновалець у своїх "Причинках" "...що санітарне майно, яке дістала Галицька армія з наддніпрянини було так обильне що ним послуговувалися аж до переходу до Денікіна".

Тут треба зазначити що Україна вичерпувала свої запаси того матеріялу, допомагаючи Галичині, без надії їх у який небуль спосіб поповнювати, бо вона була забльокowana од цілого світу, а своїй індустрії для продукування тих матер'ялів не мала.

Вернімось до "соборності"!

- "Вже 1 грудня 1918 р. підписано передвступну умову про злуку двох держав, зредаговану галицькою делегацією. Цю умову врочисто ратифікувала Українська Національна Рада дня 3 січня 1918 року, в Станиславові".

Чи ота "передвступна" умова була підписана двома урядами? Бо в той час легально існував лише уряд ЗУНР, а уряд УНР був ще лише в проєкції, бо в Києві ще сидів Гетьман і одбивався од повставшого проти нього українського народу, а повстанцями верховодив Український Національний Союз. Лише 14 грудня Гетьман зложив свою булаву і Українська Народна Республіка стала легальною.

- "Українська Національна Рада дня 3 січня 1919 року в Станиславові ратифікувала умову".

Тут виникає думка, що в ЗУНР існували "державні" звичаї - а в УНР республіканські, бо для такого акта як злука двох "держав" треба було, перед її оголошенням, мати ратифікацію злуки принаймні конгресом, коли не всенароднім референдумом.

Тому ратифікацію акта злуки було доручено "трудовому конгресові", котрий мав бути скликаний, на коротко, перед 22 січня 1919 року. На той Конгрес мали прибути і делегати з Галичини. Таким чином акт злуки з одного боку буде ратифікований двічі, а з другого - раз.

Вже в перших днях роботи конгресу виникли поважні розходження між Наддністрянською делегацією і Наддніпрянською, - Наддністрянській делегації не подобались деякі параграфи III і IV універсалів оголошених Центральною Радою в кінці 17 та початку 18 років і, вона хотіла усунути їх зі структури майбутньої "соборної" України. Предметом "застережень" був параграф III універсалу про одібрання у московських дворян в Україні земельних володінь, які їхнім предкам, безправно, дарувала цариця Катерина, одібравши ті "володіння" у українського селянина.

Галицькі делегати уважали цей параграф "соціалізацією", а з цим і наближенням "соборної" України до соціалістичних країн. /Цей пункт треба зафіксувати в пам'яті, бо скоро ми побачимо, що є й ще одно пояснення: чому цей пункт не подобався Галицькій делегації/.

Оті закони III універсалу не були, як

запевняють західньо-українські журналісти та історики "соціалістичними збутками революції", вони були "мусом", бо український селянин вже впочатку української революції говорив: "на що мені Україна, коли я в ній, на моїй землі, буду робити на московського пана?" Отіж закони, були гарантією українському селянинові, що він може стати "вільним на власній землі" як він, зі зброєю в руці, піде обороняти волю України. Без тих законів – помочі од українського села, для визволення України – годі було сподіватися, а українське місто – було "безнадійне". Чи не треба думати про те, що той параграф III універсала, був не "соціалізацією" – а скасуванням царських грамот на володіння українською землею а з тим і цілою Україною виданих московськими царями, такиж, московським дворянам.

– " –

Непримириме негативне наставлення Галицької делегації на конгресі, який мав ратифікувати "Соборність", – це була добре продумана /і нажаль, але виконана/ дипломатична гра Галицького уряду, котрий ще сидів у Станиславові. "застереження" галицької делегації проти соціальної структури "соборної України" мало завдання: не лише відтягти ратифікацію пакта в безконечність а й дати делегації можливість виторгувати од "наддніпрянців", як можна більше привілеїв для Галичини. Обидва завдання були виконані бездоганно: ратифікація не була докона/на/тоді як причину цього подавали "тому що більшовицьке військо було вже недалеко од Київа", а друге: хоч Галичина вже й стала "Західньою Областю УНР, вона

виторгувала собі, ще невидану в світі, широку автономію: вона матиме свій уряд, свого диктатора, своє військо та на додатку й право вести свою "закордонну політику". На долю "Соборної" лишилося: посилати до Галичини зброю, амуніцію, військовий виряд та гроші.

- " -

"22 січня 1919 року, у Києві на Софійській площі було проголошено "СОБОРНІСТЬ"..."

"4 лютого 1919 року, військо УНР залишило Київ, столицю "Соборної України і в нього ввійшли москалі-більшовики"...

- " -

Саме в цей час в Парижі /Франція/ розпочинала свою працю комісія для опрацювання умов миру держав Антанти з Німцями. /18 січня 1919 р./. В тій комісії Францію мав заступати Жорж Клемансо, Англію Ллойд Джордж, Італію Орландо і Америку Вудро Вілсон. Московщина не була допущена до уділу в тій комісії тому що в московщині урядували більшовики, з якими "європа" не мала бажання говорити.

Але Жорж Клемансо та Ллойд Джордж, одночасно з тим, думали і про московщину. Їм зовсім не подобались більшовики в Москві. Щоб більшовиків знищити - корисним буде організувати "Союз освободження Росії", дати допомогу генералові Денікінові для організації "білої армії", і висадити в Криму Французько-англійськи десант. В цьому велику поміч можна одержати од старих московських дипломатів: графа Коковцова, що сидів у Лондоні та Сазонова і Маклакова що були підрукою, в Парижі. Оті московські дипломати будуть найблизчими дорадниками Ко-

місії по укладенню умов до миру.

Якраз у цей час зі Станиславова було вислано до Парижа д-ра Панейка та Томашівського з метою добитися од Комісії визнання права Галичини на самостійне існування згідно з 10-им пунктом Вільсонової пропозиції /нагоду розвитку політичної незалежності буде дано всім народам Австро-угорщини/.

Чи це було перед проклямацією акта незалежності, чи після - це не має значення, але самий факт посилки до Парижа п. Панейка в той час наводить нас на сумні думки.

Стратимо ще трохи часу над цією темою:

В Парижі, доступитися до самого "Тигра" Клемансо було не можна. Але можна було говорити з його дорадниками: московськими діпломатами Сазановим та Маклаковим, п.п. Панейко та Томашівський з ними й говорили. В першу чергу пан Панейко од тих дипломатів довідався що справу Галичини "Тигр" розв'язав у той спосіб: "Галичина залишиться в "Санітарному кордоні" але не як самостійна держава, а як частина Польщі!" Протестувати рішення п. Клемансо не можливо, бо він є "диктатор" умов миру.

Натурально, московські діпломати промовчали те, що сами допомагали Клемансо накреслити 'схему "Санітарного Кордону. І, непомітно, всунули в ту "схему" інтереси "Союзу Освобожденія Росії", бо розривом можливої "соборності" України - вони ослаблять силу придніпрянської України у війні за свою самостійність. В розмовах з Панейком та томашівським - московські Дипльомати жалкували, що Галичина знову буде під польським ярмом, але одночасно

й потішали Панейка: "Як ви порозумієтеся з "Союзом визволення Росії" у Лондоні, то він і вас не забуде коли біла армія під командою генерала Денікіна вижене з Росії комуністів". Вони таки переконали Панейка в тому, що вихід із поганої ситуації є лише "в порозумінні з "Союзом Визволення Росії", або довіреною особою того Союзу".

Про це все д-р Панейко повідомляв Національну Раду, як і про свої висновки на цю тему.

"...що є дивним, що з тактикою "царських" дипломатів погоджувався д-р Панейко та д-р Томашівський. Уряд ЗУНР вагався з доктриною Панейка, але останній мав успіх у команді Галицької Армії..."

Так писав про цю подію, уже в пізніші часи, один сучасник і учасник тодішніх подій!

Тут ми спіткнулися на доказі правдивості наших підозрінь: що в колах близьких Уряду ЗУНР, або і в самому Уряді, а особливо в команді УГА був нахил до "соборності" зі смертельним ворогом незалежності України, генералом Денікиним, а не з "українською державою над Дніпром."

- " -

Про позакулісну роботу уряду ЗУНР в Парижі - уряд УНР безперечно знав, але реагувати він не мав можливості, бо всі його думки були зайняті обороною України од зовнішнього ворога, який зразу ж по відході німців з України перейде кордони України і посуне на Київ.

А і в самому уряді УНР стан був просто хаотичний. Старий антагонізм між Петлюрою і Винниченком знову набірав загрозливих форм: Петлюра хотів використа-

ти, хоч частину повставшої проти гетьмана маси для створення війська здатного для оборони України. А у Винниченка був гін до з'єднання "пролетарів усіх країн для боротьби з буржуазією". Він, ще коротко перед проголошенням акта "Соборності", теж "позакулісами" контактувався з совітськими діячами: Мануїльським та Затонським.

Решта членів Директорії: Швець, Макаренко, Андрієвський – може й ідеалісти з самими найщирішими намірами, але не освічені в науці державного будівництва, може засліплені своїм високим становищем, кожен на свою руку, почали "будувати".

Для нас є важним те до чого стремів Симон Петлюра: "спроба організації війська". Для цього ми мусимо ступити трохи назад і нагадати читачеві, що повстання проти гетьмана почалося не мобілізацією населення, а закликом до населення, який видав "Український Національний Союз" який, в свою чергу, не був: ні Директорією, ні урядом УНР. На той заклик повстало кількасот тисяч українського народу. Але війском той народ не був. То були "озброєні селяни та міщани". От з отих "кількасот тисяч повстанців" – Петлюра хотів створити хоч парусот тисячне військо.

- " -

В грудні 1918 року, в околицях Києва, було понад сто тисяч вояків, яких Петлюра вважав можливими для затримання у війську, коли повстання завершиться перемогою. З того війська й був створений "Осадний Корпус", в склад якого входили, окрім "Окремого Загону Січових Стріль-

ців", кілька менших формацій, та ще дві Дніпрянських дивізії, якими командували отамани Зелений та Данченко.

Осадним Корпусом командувати був призначений молодий полковник, Командір "Окремого Загону Січових Стрільців".

Коли опір гетьманців був зломаний/14-го грудня/ і військо УНР мало вступити в Київ - той молодий полковник заборонив тим дивізіям вступ до Києва, мотивуючи заборону тим що "вони можуть почати грабунок". Ту заборону, не лише Зелений та Данченко - а й ціле їхнє військо, прийняли як образу, бо полковник, на ту заборону не мав наказу од Директорії, а окрім того він був ще й Галичанин. В середині тих дивізії почуття почали нуртувати. Заносилось на третю революцію.

Командір Загону Стрільців, він же Командант міста Києва, виставив заслони проти Святошина та Дарниці де були розташовані ті дивізії, та видав наказ "січовим Стрільцям" - "ліквідувати ті дивізії", окрім того йому пощастило заарештувати отамана Данченка і вислати його до Галичини.

Як на дуже молодого "полковника" така поведінка була перебільшенням його влади. Окрім того питання: "чому в Галичину?"

Цей епізод зробив на вояків-повстанців дуже неприємне вражіння і вони почали, тисячами, покидати ряди "майбутньої Петлюрівської армії". В січні 1919 р. замість двохсот тисяч вояків, яких Петлюра сподівався мати - залишилося тільки 67000 піхоти, та коло 1500 кінноти.

На додатку: ті вояки-повстанці, що покинули ряди армії Директорії, не склали зброю, а стали в ряди противників Ди-

ректорії. Довкола Київа почали творитися окремі республіки: Трипільська, Тарашанська то-що. Вони оголошували свої територіяльні права, які порушувати немала права й Директорія. Стали нападати на транспорти зброї й аmunіції, утруднювали рух війська. Кожна ота маленька республіка, як і майже кожне село, підлягали своїм отаманам...

- " -

Полковник Коновалець у своїй брошюрі "Причинки до Історії української революції" жаліється на "отаманію"! Та, чи він забув, чи може й незауважив, що до поширення "отаманії" спричинився також і він сам.

Те що він писав про отамана Зеленого нібито він "вимогав радянської Влади" було в грудні, або на початку січня, вже березні чи квітні освятив своєю "Проскурівською Деклярацією" де він об'являє свою готовість служити навіть радянському урядові, аби він був український.

В іншому місці він говорить що про договір Винниченка з Мануїльським ще перед повстанням проти гетьмана було відомо, а от після повстання він, чи Стрілецька Рада, посилає до Винниченка Назарука з пропозицією "перейняти на себе "Диктатуру". та запевняє Винниченка що Січові Стрільці його підтримають. Коли Винниченко відкинув цю пропозицію - Команда Січових Стрільців іде з нею до С. Петлюри. Коли й той не захотів і говорити про це - Стрільці пропонують форму "тріумвірату: Петлюра, Мельник і Коновалець"... І все це - після запевнення що Стрільці "не хочуть умішуватись в не свої справи"!

Ота метушня Полковника в справах які не входили в його компетенцію насторожила не лише Директорію, а і всіх урядових чинників, та й більшість наддніпрянської інтелігенції, вже не згадуючи про військо. Сімпатії всіх до особи Полковника охололи.

Говорючи тут про Полковника — ми не говоримо про "корпус Січових Стрільців", який і надалі користувався повагою і пошаною. До речі: в тому Корпусі було вже майже половина "наддніпрянців".

— " —

Про поставу полковника Коновальця до питання "Соборності" трудно переконуючо говорити, бо сам Полковник про це ніде не говорить. Нам відомо лише одно: "він знав про "політику" Національної Ради в Станиславові, та про "екскурсію д-ра Панейка з Томашівським в "джунглі Московської Дипломатії на теренах Франції" багато раніше чим про це довідався Уряд УНР. "Так само знав він про "доктрину Панейка" і наміри УГА її здійснити, та скаже він про це аж у жовтні, коли "гра була вже розіграна".

— " —

Ми вже згадували про те що в січні 19 року в українському війську залишилося лише 67 тисяч вояків. Оце військо зараз одступало на Поділля. В щоденних боях воно тратило вояків. В березні, ніби в допомогу нашому ворогові, серед війська вибухла епідемія тифу. Спочатку тиф косив вояків десятками, потім сотнями. Таким чином на червень-Липень оті 67 тисяч зменшилися до половини. Правда в цей час повернули до нас деякі повстанці: /Зелений, Соколовський тощо/, приєднався до нас, з

рештками групи нашого "бувшого ворога" Григор'єва, отаман Ю.Тютюнник. Це трохи збільшило наші ряди, але нам були потрібні ще десятки тисяч здорових вояків щоб не лише стримувати ворожий тиск а і йти вперед.

В той час УГА, військо ЗОУНР, числом сягало вже сотню тисяч. І воно теж одступало до нашої границі неможучи встояти проти сто-тридцяти тисяч польського війська.

В кінці липня УГА почала переходити на терен УНР, тобто в наддніпрянську Україну, і в початку серпня закінчила перехід. Зразу ж почалася реорганізація Головного Штабу військ УНР, вона полягала в тому, що до Головного Штабу додали кількох старшин з Начальної Команди УГА але забули додати до Начальної Команди УГА кількох старшин з Головного Штабу. "Штаб Дієвої Армії УНР" — деградували до "Штабу Наддніпрянської Армії". УГА дістала офіційну назву "Наддністрянська", але вона ніколи тої "офіційної назви не вживала, залишаючись і далі "УГА".

В штабі Наддніпрянської Армії, дехто зі старшин був здивований тим що "Соборна" Україна не буде мати й "Соборної" армії, як це було видно з реорганізації штабів. До того здивовання додатком була вістка про замінення Командарма, В. Тютюнника полковником Сальським. Та здивовання другорядних старшин, в таких випадках, ніхто не бере під увагу.

— " —

Розташування армій по фронту було переведено в той спосіб: УГА займе позиції зліва од залізниці Одеса — Київ, армія УНР буде зправа од залізниці і ча-

стково в напрямі на Одесу. Запоріжський Корпус скерований на Київ буде на правому боці залізниці, на його правому крилі буде Київська група от. Ю. Тютюнника а "Січові Стрільці" Коновальця залишаться на своїх становищах, зліва од УГА. Дивізія полковника Удовиченка будуть оперувати на схід і південь од Жмеринки.

- " -

План операції "Київ" виходив з тоїж самої дислокації, з маленькою поправкою - на Київ підуть два корпуси УГА під командою генерала Крауса і під його команду стане частина Запоріжського корпусу армії УНР. Корпус "Січових Стрільців" полковника Коновальця - просився в середину між Запорожцями і корпусами УГА, та його просьба залишена без уваги. Можливо це було по настоюванню Начальної Команди УГА, бо він може бути перешкодою у виконанню "сепаратних" планів Начальної Команди УГА.

НКУА

Про "сепаратні" плани НКУА, та може й Уряду ЗоУНР, Полк. Коновалець знав більше і докладніше чим уряд УНР і може хотів запобігти катастрофі, але С. Петлюра, беззастережно, вірив у "Соборність" а може й боявся "повстання" Галицького війська, якраз під Києвом, проти Наддніпрянського Уряду.

- " -

25-го серпня, шість днів перед наміченим вступом у Київ, Начальна Команда УГА видала таємний-інформаційний наказ, по Корпусам в якому говорилося: "Відомості про генерала Денікіна... Генерал не є нашим ворогом, а є приятелем. в складі своєї армії він має 75% таких же Українців, як і ви, які йдуть до одної цілі"

визволення свого народу від большеви-
ків. Не маєте виступати вороже проти ар-
мії ген.Денікіна"... /Копію цього нака-
за доручено Головному Отаманові, Петлю-
рі, десь аж під кінець жовтня! Чому не
раніше?.../

Ще один доказ нерішучості С.Петлюри, а
може й страху перед можливим бунтом УГА,
був службовий рапорт Помішника Державного Інспектора І.Романченка, який
службово повідомляв Уряд, що він "перехопив наказ полк.Білозерцева, /командіра групи Денікинських військ/ од 30 серпня, з якого видно, що він /Білозерцев/ 29-го серпня на станції Ольшаниця підписав умови з представниками галицької армії про поділ впливів у Києві". Романченко до свого рапорту приклав копію перехопленого наказу, в якому було сказано: "На підставі порозуміння про сферу впливів у Києві між частинами Добровольчої Армії і частинами галицької армії на ст. Ольшаниця 29 серпня наказую: при зустрічі з галицькими частинами ворожих акцій не виявляти, а віддавати "воїнські почесті".

- " -

Вже оці два накази, тим що вони були видані ще перд зайняттям Києва війском "Соборної" України, яскраво свідчать, що "Соборність" уже розірвана. Денікин уже дістав накази з Лондону. од Комітету увільнення Росії та інструкції: як він має поводитись з УГА. А НКУГА, на підставі порозуміння д-ра Панейка з "господіном" Сазоновим у Парижі, дістала наказ йти на "соборність" з армією "єдиной неделімой Росії". Чи це все творилося в порозумінні з Урядом ЗоУНР, та з

Диктатором ЗоУНР. Є.Петрушевичем? Нема сумніву що так! Панейкова кореспонденція з Парижа йшла на ім'я Петрушевича, а Петрушевич, як диктатор, був і "верховним Начальником УГА"

Ще одна, варта уваги деталь: Полк. Білозерцев 29 серпня на ст. Ольшаниця підписував умову з Галицькою Армією, але в той час, Галицької армії там не було, бо вся Галицька Армія була на лівому боці залізниці Одеса Київ, а ст.Ольшаниця лежить яких сорок кілометрів на схід од Білої Церкви, де "Київська група" От.Ю. Тютюнника билася з більшовиками. Це значить, що "договір між Білозерцевим і Галицькою Армією" був заключений в тилу Армії УНР. Той договір був підписаний на підставі порозуміння про сферу впливів у Києві, за який ще б'ється в його околицях Запоріжський Корпус, а Денікинське військо ще є за Дніпром...

Залишімо цю тему до розплутання читачеві, - вона є лише уривком з прологу до трагедії, яка розіграється за пару днів у самому Києві на правому березі Дніпра.

- " -

"Коло II години вечора 30 серпня, Командір бойової Групи Київ, ген. Краус, повідомляє командарма Сальського, який є при Запоріжському Корпусі Наддніпрянської Армії, що галицькі частини захопили Київ. Запоріжський корпус цілий день 30 серпня добивав до кінця XIV армію більшовиків коло Василькова /18-19 клм. од Києва/. Ген. Краус плянує урочистий вхід військ УНР у Київ - на ранок 31 серпня.

Там був ще наказ Головного Штабу Військ УНР: при вході до Києва - забезпечити всі мости, що ведуть з лівобере-

жжа в Київ через Дніпро. Деталь: "залізничний міст" мають зайняти "Запоріжці" а решту мостів Галицькі корпуси. О 1-й годині вночі Сальський наказав 7-й дивізії кинути всю кінноту для заняття "залізничного моста", пізніше кіннота буде змінена полком піхоти. О 6-й год. ранку Командір полка "Чорних запорожців" довідався що залізничний міст зайнятий та що він затримав на лівому березі Дніпра Денікинський панцерник, що поспішав до Києва.

Коло 2-ої год. по полудню, кіннота на мосту була зміненою "Мазепинським" полком. Кіннотчики відходячи од моста бачили як по інших мостах Денікинські колони маршували в Київ. Коло 4-ої години ген. Краус їдучи на побачення з командіром Денікинської групи, Бредовим спіткав командарма Сальського і сказав "що він дуже здивований і не розуміє, чому мости не були заняті галичанами, через що Денікінці вільно вступили в Київ!!!"

Коло 6-ої год. Група Галичан, яку спіткав Сальський оповіла йому, що ген. Краус сидить у Бредова, та вже видав їм наказ відступити з Києва. Та вцей же час і сам Сальський дістав наказ Крауса, датований "І-м вересня" зі вказівкою Запоріжцям: відходити за демаркаційну лінію /20 клм. од Києва на південь/.

31-го серпня Київ, за який майже : місяць часу кривавилась у безустанних бо-ях з більшовиками Наддніпрянська армія - був без бою зданий генералом Краусом іншому ворогові України, генералові Денікинові.

Оттам у Києві, на правому березі Дніпра, де вона народилась, німчною, "СО-

БОРНІСТЬ" була і убита! А разом з нею було убито і надію, що нам, удруге, пощасть визволити Україну од москалів.

Заняття Київа війском "Соборної України" в день 31 серпня 1919 року, могло підняти дух всього українського народу, зрушити весь нарід на повстання проти москалів. А здача Київа в той-же день, і то без жадного бою, найлютішому ворогові Денікинові, натомісць приголомшила той нарід, навіть кинула підозру: що Уряд "сборної УНР" йде разом з Денікином поневолювати український нарід.

В такій ситуації – розрахунок на поміч українського народу в дальшій боротьбі за визволення – уже стратив сенс!

— " —

Після трагедії 31 серпня в грі залишилося лише два елементи: Уряд ЗоУНР з НКУГА та Уряд УНР з його армією, зведеною до півтора десятка тисяч багнетів.

Третій елемент – Денікин, осягнувши свою ціль розірвавши "сборність" – одсунувся на бік, шахуючи УГА, ще не підписаним договором, про "приєднання Галицької Армії до "Армії Єдиної невідімої Росії". Він буде тримати непідписаним той договір, поки йому здасться вигідним його проклямувати, тобто до перших чисел листопада.

Перший елемент ще протягом двох місяців буде розігравати, часом трагікомедії з "крокодилячими слізмами", а часом і просто фарси, пробуючи замаскувати зраду, бо було боязно оголосити факт, маючи ще на руках підписаного Денікиним забезпечення їхнього життя. Він закінчить свою гру 11 листопада.

А другий елемент у розпачі буде шукати

соломинку, тримаючись за яку можна буде утриматись на воді.

Епілог?... Як що він потрібний: Не повних два місяці, після перебрання Галицької Армії під свою команду, московський генерал Денікин тікав не лише з московщини але з Європи, десь аж на турецькі острови. "Бувша українська" Галицька армія - перейшла на службу до слідуючого, очерги ворога, московських більшовиків. А армія УНР пішла в Україну, у вороже запілля де вона ще яких п'ять місяців буде бити ворога і демонструвати, що визвольна боротьба ще не скінчена. Збройна боротьба за Визволення скінчилася 21-го листопада 1920 року, та тоді вже була вирита глибока прірва між двома частинами "Соборності": Галичиною і Наддніпряниною. З одного боку була ненависть до всього Наддніпрянського, а з другого байдужість до всього Галицького....

Ми закінчимо наш "еляборат" молитвою:
"БОЖЕ МИЛОСТИВИЙ, БЛАГАСЬМО ТЕБЕ, ПОМО-
"ГИ НАМ НЕРОЗУМНИМ, ПОШЛИ В НАШУ ЗА-
"КОРДОННУ УКРАЇНУ ТВОГО АРХИСТРАТЕГА
"МИХАЇЛА, ЛИШЕ НЕ З МЕЧЕМ ОГНЕНИМ, А З
"ДРОТЯНОЮ НАГАЙКОЮ, ЩОБ ВІН, СТЬОБАЮЧИ
"НАС ПО ТИХ МІСЦЯХ ДЕ СПОЧИВАЄ НАШ РО-
"ЗУМ, ПЕРЕГНАВ ЙОГО В НАШІ ГОЛОВИ!
"БЕЗ ЦЬОГО, БОЖЕ НАШ, МИ НІКОЛИ НЕЗБАГ-
"НЕМО СЕНСУ СЛОВА "СОБОРНІСТЬ" І НЕ
"НАВЧИМОСЯ ЇЇ ШАНУВАТИ"

АМІНЬ.